

quibus a terrenorum ambitu suspendantur, tota mente inhæreant. »

Huc quoque accedit Philo Carpathius, qui per *figura cedrina* accipit Ecclesie prophetas; per *laquearia cypressina*, apostolos: quia, ait, sicut delectatio et ornatus domus sunt laquearia, sic Ecclesie sunt apostoli. Audi S. Bernardum, *serm.* 46: « Porro, inquit, domus populares conventus intellige christianorum, quos hi qui in sublimitate positi sunt, christiani utique utriusque ordinis principes, quasi *tigna* parietis iustis impostis legibus foriter stringunt, ne sua quique lege vel voluntate viventes, tanquam parietes inclinati et macerie depulsa dissideant a semetipsis, et sic omnis structura aedifici corruens dissipetur. *Laquearia* vero quæ a tignis firmiter pendunt, et domos insigniter ornant, pulo bene insituti cleri manus et disciplinatos mores, riteque administrata officia designare. Quomodo namque stabunt ordines clericorum et administrationes eorum, si non principum tanquam tignorum beneficiis et munificentia sustententur, et protegentur potentia? Causam deinde assignat, cur *tigna* sint cedrina, laquearia vero cypressina: « Et cedrus quidem quoniam imputribilis est, necnon et odoriferum, atque proceritatis lignum, satis indicat quales oporteat assumi, viros in vices tignorum. Ergo validos et constantes necesse est esse eos qui super alios ordinantur, nec non et longanimes in spe, atque ad superna mentis verticem attolentes, qui et bonum fidei sue et conversationis ubique odorem spargentes, dicere cum Apostolo possint: Christi enim bonus odor sumus Deo in omni loco, *I Cor.* II, 43. Cypressus item, boni æque odoris et imputribilis similiter lignum, incorrupte vite et fidei etiam quemvis de clero debere esse demonstrat, ut merito decori domus ac laquearium ornati deputetur. Scriptum est enim: Domum tuam decet sanctitudo, domine, in longitudinem dierum. » *Psal.* CXII, 5.

Denique Honorius Augustodunensis: *Domus*, inquit, cedrinis et cypressinis tignis ab opificibus edificata, sunt claustra a sanctis Patribus regulis et honestis institutis instructa. *Tigna cedrina* sunt prepositi et abbates sanctimonia redolentes, qui verbo et exemplo alios muniant, et vermes criminum se macerando extinguunt. *Laquearia* vero cypressina sunt monachi et omnes religiosi, quorum sanctitatis exempla templum Dei ornant, et aliorum onera orando portant. Et sicut cypressus præcisus non revirescit, unde et ante fœterum mortuorum solebat portari: ita ipsi nunquam secularia repetunt, et semper quasi presentem mortem aspiciunt, et in habitaculum Dei coedificari volis et moribus appetunt. Hæc Honorius.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Tigna cedrina animæ sunt virtutes soli-

da, puta quatuor cardinales, scilicet prudentia, iustitia, temperantia, fortitudo, ait Honorius; item constans puritas et castitas mentis, ait Nysenus. Cedrum enim imputribile commendat æternitatem, teste Plinio. *Laquearia cypressina* sunt externa virtutum decora, ut modestia, verecundia, silentium, omnisque exterior morum compositio et decor, juxta illud Apostoli: « Omnia honeste, et secundum ordinem fiant. » *I Corinth.* XIV, 40; et: « Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. » *II Corinth.* VIII, 21. Maxima vero tignis cedrinis, et laqueariis cypressinis, utpote imputribilibus, notatur virtus constantis in duris et adversis, ac consequenter fortitudinis, patientiæ et perseverantiæ, qua quasi *tigna* duramus, et omnia onera ponderaque imposta sustinemus. Unde Beda de cypressis: « In eo, inquit, quod medendis apta est corporum passionibus, quod sua venustate comæ nullo ventorum impulsu deponit, constantiam exprimit, eorumque actionem qui aliorum virtutum ornatus Ecclesiam decorant. » Et S. Ambrosius, *serm.* 4 in *Psal.* CXVIII: « Anima, inquit, corrumpti nescit, quæ florentibus membris viget, semper justitiæ cæterarumque virtutum culmina patienti magnanimitate sustentat, et ideo non defluit, neque deficit; quia nihil in ea rimosum est atque remissum, nihil mobile, nihil lubricum, quod vitio sermonis ex eo possit effundi. »

Secundo, *tigna cedrina*, ait Hallgrinus et ex eo Delrio, sunt virtutes et gratiæ, sine quibus non est salus; et hæc, per humilitatem profunde radicibus, crescant ramis in immensum, sunt putredinis nesciæ, ut cedrus. *Laquearia* sunt divisiones administrationum et gratiarum illarum, quæ sunt ad animæ decorem, licet non sint necessarie ad singularum salutem, ut sunt prophetiæ, genera linguarum, virtutes, sanitates, discretio spirituum, et similia, quæ si tignis fortiter non inhæreant, ut laquearia laxata facile corruunt; et sunt cypressina, quia licet iste gratiæ inferius, qua proximis exhibentur, debeant diffundi et dilari, semper tamen in eorum tendere debent sursum, et in unum illum tendere, atque coangustari sicut cypressus; quæ vere est una, sicut et unum nobis vere necessarium. Porro, sicut cypressus immunis est a carie, quia, ut ait Vitruvius, lib. II, cap. XII, inest ei amarus quidam sapor, qui eam a carie defendit, et vermiculos abigit qui eam gignunt: sic pariter virtutis et constantiæ causa est penitentia, austeritas et mortificatio, quæ animam in concupiscentias (hæc enim sunt animæ caries et putredo) prolata non sinit. Hinc similia de cedro scribit Dioscorides, lib. I, cap. LXXXVIII, scilicet simili amaritudine illam se a carie, et cadavera a tabe defendere, ideoque illam a nonnullis « mortuorum vitam » appellari. Huc facit illud: « Ubi rigor, ibi vigor. »

Tertio, *tigna* sunt gratia Dei, ejusque variæ

oliva,
primo,
virtutis
cedrina
la.

cedrus,
cedrina
et cypressus
laquearia.

species et modi; *laquearia* sunt nostræ actiones, quibus gratiæ Dei cooperantes illam iisdem quasi ornant, ac præ vicissim longe magis opera ipsa exornant et inaurat, quia ipsa illa reddit supernaturalia, divina, grata Deo, ac meritoria præmii æterni.

Quarto, *tigna* animæ sunt ipsæ ejus potentiæ et vires: ex hisce enim quasi ex tignis ipsa quasi compaginatur et contiguatur; *laquearia* sunt potentiarum animæ virtutes, quæ ipsas ornant et roborant, ut ex iis consurgat domus animæ spiritualis, in qua Christus sponsus velut in thalamo suo requiescat. Audi S. Bernardum, *serm.* 46, qui animæ ita suadet et persuadet: « Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos, *I Cor.* III, 17. Curate ergo, fratres, spirituali huic aedificio, quod vos estis, ne forte cum in superiora proficere cœperit, vacillet et corruat, si lignis fortibus non fuerit subnixum et colligatum: curate, inquam, illi *tigna* dare imputribilia et immobilia, timorem videlicet Domini castum, illum qui permanet in sæculum sæculi: patientiam, de qua scriptum est: Quia patientia pauperum non peribit in finem, *Psal.* IX, 19: longanimitatem quoque, quæ sub quovis structure pondere inflexibilis perseverans, in infinita seculi vite beate protenditur, Salvatore loquente in Evangelio: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, *Matth.* X, 22. Magis autem super omnia charitatem, quæ nunquam excidit, quia fortis est, inquit, ut mors dilectio, dura sicut infernus emulatio, *Cant.* XII, 6. Studete deinde his tignis subternere et alligare *tigna* alia æque pretiosa et pulchra, cui tamen illa ad manum fuerint, in opus laquearium ad decorem domus, sermonem scilicet scientiæ sive scientiæ, prophetiam, gratiam curationum, interpretationem sermonum, et cætera talia, quæ magis noscuntur sane apta ornati, quam necessaria fore salutis. » Ubi per *tigna* accipit virtutes necessarias ad salutem, per *laquearia* non necessarias, atque

ex utriusque edificandam cuique esse domum mentis asserit.

Anagoge, in celo, tam anima quam corpus omnibus suis viribus, sensibus et membris erit cedrium et cypressinum, id est incorruptibile, æternum, odoratum, gloriosum.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS.

De Christo et B. Virgine.

Beata Virgo fuit quasi domus, templum et cedrum cedrinum et cypressinum, in qua habitavit Verbum. Audi Alanum: Domus hæc intelliguntur corpus Christi, et corpus Virginis, *tigna* eorum substantiæ corporum, quæ dicuntur *cedrina*, id est imputribiles. Cedrus enim imputribilis est; sicut enim credimus corpus Christi putredine non esse resolutum: unde legitur, *Psal.* XV, 10: « Non dabis sanctum tuum videre corruptionem: » ita probabile est a corruptione putredinis alienum esse corpus Mariæ. Unde S. Augustinus in *serm.* De Assumpt. Virginis: « Non solum, ait, carnem quam Christus assumpsit, sed etiam carnem de qua assumpsit, credimus esse assumptam in celum. » Unde et in oratione edita legitur: « Nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, » etc. Et nisi resurrexerit, quare de ipsa dicitur: « Assumpta est Maria in celum? » « Laquearia nostra cypressina. » Laquearia quæ adherent tignis, significant corporum infirmitates, quæ adheserunt corporibus Christi et Virginis, quæ eleganter cypressina dicuntur, quia cypressus solet adhiberi corporibus quæ comburantur, et mira ab eis fragrantia redditur. Sic infirmitates, quæ ad mortem pertinent, et in Virgine et Christo per patientias, quas in infirmitatibus habuerunt, mirabiliter redolent. Hæc Alanus. Vide quæ de cedro et cypressis dixi, *Ecl.* XXIV, 47, ad illa: « Quasi cedrus exaltata sum in Libano, et quasi cypressus in monte Sion. »

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sponsus laudat sponsam; illa virginis erubescens, laudem reflexit in sponsum. Sponsus ergo, ut modestie et pudori ejus consulat, laudem ejus acceptat et confirmat, esseque vocat florem campi, et lilium convallium ac deinde eandem laudem in sponsum liberius, utpote laude sua velatam, derivat. Illa vicissim in laudem et amorem sponsi magis accenditur: quare est hic continuus, alternans et reciprocos amoris sponsus et sponsi dialogus. Versu enim primo et secundo, sponsus se et sponsam dilaudat. Versu tertio, sponsa sponsum deamat, et amore ejus languet, ac deliquium animæ patitur. Versu septimo, sponsus eam excitari velat. Versu octavo, sponsa a sponso saliente instar cervi evocatur ad vernas paradisi amenitates, ac vulpes capere jubetur. Denique versu 16, sponsa se totam sponsi amori tradidit et dedit.

1. Ego flos campi, et lilium convallium. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. 3. Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub umbra

illius, quem desideraveram, sedi : et fructus ejus dulcis gutturi meo. 4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem. 5. Fulcite me floribus, stipate me malis : quia amore langueo. 6. Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. 7. Adjuvo vos, filia Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit. 8. Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles : 9. similis est dilectus meus caprea, hinnuloque cervorum : en ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. 10. En dilectus meus loquitur mihi : Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni. 11. Jam enim hiems transiit, imber abiit, et recessit. 12. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit : vox turturis audita est in terra nostra : 13. ficus protulit grossos suos : vineæ florentes dederunt odorem suum. Surge, amica mea, speciosa mea, et veni : 14. columba mea in foraminibus petrae, in caverna mæceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis : vox enim tua dulcis, et facies tua decora. 15. Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoluntur vineas : nam vinea nostra floruit. 16. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia, 17. donec aspiret dies, et inclinetur umbra. Revertere : similis esto, dilecte mi, caprea, hinnuloque cervorum super montes Bethel.

VOX SPONSI.

VERS. I. EGO FLOS CAMPI, ET LILIUM CONVALLIUM.

EGO FLOS CAMPI, ET LILIUM CONVALLIUM. — Arabicus, *torrentium* : lilia enim, quia sicca, gaudent aquis ; Septuaginta vertunt ut Noster ; Figurina vero, *ego sum rosa Saron, et liliū gaudens vallibus* ; Vatablus, *Saron interpretatur saturitatis, vel potius abundantia* : sicut Deus, inquit, dicitur *Sardai*, id est ubi et copia omnium honorum : Saron enim, inquit Adrichomius, urbs est et regio campestris, pinguis et fertilissima, saginandis pecoribus perquam apta, ideoque ibi pascuntur regis animalia. Extendit sese a Cesarea Palestina, et pertingit usque ad Joppe. Hec, teste Hieronymo, juxta soli qualitatem, Petro predicante fidei continuo fructus germinavit, *Actor. II, 41*, quo hic aludit Salomon. Pro *flos hebraice est דבבול chababselet*, quod Pagninus, Marinus et Vatablus vertunt, *rosa* ; Septuaginta et S. Hieronymus h. c. *flos* ; idem, *Isa. XXXV, 4*, vertunt *lilium* ; unde Syrus pro *flos campi* vertit *lilium loci fertilissimi* ; alii, *vaccinium*, de quo Virgilius :

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Nimirum Hebraea nomina arborum, florum, gemmarum sunt polysema multis speciebus communia. Pro *lilium* hebraice est *שושנה scoshaana*, quod Guidaeceras hic vertit, *viola* ; Chaldaeus vero et Galatinus, lib. VII, cap. v, vertunt *rosa*, quia nascitur hæc inter spinas, non *lilium*. Unde pro eo quod sequitur : « Sicut liliū inter spinas, » ipsi vertunt, *sicut rosa inter spinas*. Verum Septuaginta, Aquila, Symmachus in *Psal. XIV, 4*, et S. Hieronymus, Aben-Ezra, R. Salomon, Figurina, Vatablus et alii hic *sasanna* vertunt *lilium*, אשש *ashes*, id est *ser*, scilicet foliis quibus orna-

tur, ait R. David. Hinc et Phœnicæ Arabesque *lilium* vocant *susana*. Unde *Susan* Persarum regiam ita dictam a liliorum ibi nascentium copia, testatur Athenæus, lib. XII, Eustathius in *Diogenes*, et alii : sicut a rosa dicta est *Ilhodis* insula, quia rosæ speciem exhibet, et a flore *Florentia* ; a *Sasanna* quoque dictum est oleum *susimum*, quod e liliis conficitur, de quo Plinius, lib. XIII, cap. I. Porro Chaldaeus voces invertens sic vertit, *dixit eam Israel : Tempore quo dominator sacri collectæ majestatem suam inter me, ego similis sum lilio viridi ex paradiso voluptatis, et opera mea pūctura sunt sicut rosa, quæ est in campo horti voluptatis*.

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Theodoretus, Nyssenus, S. Ambrosius in *Palm. CXVIII*, serm. 5, Chaldaeus, Hebraei, Philo Carpathius, item Genebrardus, Vatablus, Luisius Legionensis et Osorius censent hæc adhuc esse verba sponsæ, non sponsi. Dixerat enim ipsa : « Lilius noster floridus ; » nunc ostendit unde sit floridus, nimirum, quia « ego, » inquit, sum « flos campi et liliū convallium. » Aut, ut noster Sanchez, sensu a Christo in Ecclesiam reflexo, quasi ei dicat Christus : Tu, o sponsa, floridum esse dicis lectum, et domus nostræ contigentionem suaviter olere, utpote e cedro atque cupresso ; sed ego tibi flos esse debeo, cui placere aut olere nihil debet præter me. Cui expositioni favet quod statim adjungitur : « Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias. » Ac si dicat sponsus : Quia mirum, si a te exigam, o sponsa, ut me pro flore, pro cupresso ac cedro tibi habeas, neque quidem tibi aut floreat aut oleat præter me, quando

mihi eo loco es, ut alia filia Jerusalem præ te spine sint et senticosi fructus, cum lihorum odore alque candore compositis ; quare nihil magnum aut indebitum peto, aut opto, cum talis tibi videri volo, qualis tute mihi ipsa videris. Cui verba sponsa fidelis obsœnta sæpe canit in hoc epithalamio : « Dilectus meus mihi, et ego illi. »

Porro Ecclesia dicitur, *flos campi et liliū convallium*, variis de causis : primo, Philo Carpathius hanc offert, *g. d.* Ego Ecclesia sum flos campi propter vaticinia prophetarum, liliū vero convallium propter Evangelium quod prædico ; hoc enim suavius et salutaris redolet, cum non tantum præcepta, sed et consilia perfectionis suggerat, dicens : « Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum caelorum. Beati mites. Beati qui lugent, » etc. Ideoque Christus : « Considerate, ait, lilia agri quomodo crescent : non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis, » *Matth. VI, 28*.

Secundo, S. Ambrosius, serm. 5 in *Psal. CXVIII*, vers. 1 : Ecclesia, inquit, est *flos campi* ob fidei et aliarumque virtutum odorem ; liliū vero, ob splendorem operum. Idem, lib. *De Instit. virgin.* cap. XV : Ecclesia, inquit, est flos campi, et liliū convallium, quia in convalle hujus mundi gratiam boni odoris exhalat sedula confessione peccati.

Tertio, tres Patres apud Theodoretum censent Ecclesiam esse *florem campi* in Judæis, *lilium vero convallium* in gentibus, *g. d.* Ecclesia : « Ego quoad gentes, quæ per infidelitatem naturali æqualitate private, et vitiorum turbine depressæ, erant veluti liliū ex imo in sublime consurgens, et a radice ad idoneam magnitudinem per calum ascendens, ne vallium profunditate abscondatur, sed ex celsum pulchritudinem suam præferat, fido in Christum innotet, et per purgationem ex confusione vitiorum emersi, atque in contemplationis fastigio, virtutum decore sum exornata. »

Quarto, alii censent Ecclesiam hic invitare sponsum ad lectulum, id est otium et secretum contemplationis, ex eo quod ipsa in actione evangelizando oberrans gentes, ab eis contempta et calcata sit uti flos, qui nascitur in campo aperto, et ut liliū in vallibus ab omnibus hominibus æque ac bestis conculcatur vel capitur.

Denique nonnulli sic exponunt per antihæsin, *g. d.* Ego quidem, quæ sum sponsa, id est Ecclesia Christi, sum flos, sed campi, non horti, id est communis, vulgaris, villis et abjectis ; at tu, o sponsa mi, præfulges splendore æque ac odore ut liliū convallium candidissimum et odoratissimum.

Verum melius idem Theodoretus, Origenes, Apollonius, Cassiodorus, Beda, Anselmus, Rupertus, Honorius hic, et S. Ambrosius, lib. *De Anima et Isaac*, cap. IV et V, Cyrillus, *De Lucan. Unigen.* cap.

IX, censent hæc esse verba sponsi, non sponsæ, idque exigit id quod proxime sequitur : « Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias ; » quæ verba esse sponsi, non sponsæ, nemo dubitat. Christus ergo est *flos campi*, vel, ut hebraice est, *rosa Saron, et liliū convallium*, ideoque lectulum suum Ecclesie facit floridum (eo enim alludit), ut paulo ante dixit, *g. d.* Recte dixisti, o sponsa : « Lectulus noster floridus, » ut scias eum floridum esse, non ex te, sed ex me : « ego enim sum flos campi, » etc. Ita Beda : Christus igitur est flos campi.

Primo, quia sicut flos est ornamentum campis sic Christus mundi, ait Origenes, S. Ambrosius Beda et alii : Christus enim ita est flos deusque mundi, ut in se omnium florum decoremque spem, amplitudinem et præstantiam continet. Unde Justus Orgetanus sic exponit : « Ego flos campi, et liliū convallium, id est, ego deus sum mundi in virginitate humilium. » Flos ergo est Christus, ratione eximii decoris et plenitudinis gratia, quæ speciosus est præ filii humilium. Flos scilicet ille, de quo apud Isaiam, cap. XI, 4, dicitur : « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini. » Flos est nunquam marcescens, cujus pulchritudo nunquam deficit, nunquam misulper odore, nunquam deperit virgine, æque semper candidus et rubicundus, æque semper odoriferus, æque plenus gratia et veritate. Ita Hieltmannus.

Secundo, quia sicut flos campi multus et multiplex est, nec horto concluditur, sed omnibus carpendus fovendusque exponitur, sic et Christus. Audi Alanus : « Campus dicitur humana Christi natura ; sicut enim in campo florum pullulat varietas, sic in humana Christi natura virtutum pluralitas. In ea fuit viola humilitatis, patientiæ rosa, liliū castitatis. Hujus campi flos fuit Christus, id est decore secundum divinitatem, quia et ex virtute divinitatis habuit in humana natura donorum plenitudinem. Eleganter autem humana Christi natura per campum significatur, propter amplitudinem et planitiam, quia in eo nullus fuit scrupulus erroris. Unde et de eo dicitur : Liliū convallium. Quia perfecta humilitas fuit in Maria, et in humana Christi natura, ideo persona Virginitatis, et humana natura Verbi filius dicitur, propter eminentiam humilitatis ; et non solum valles, sed et convallies ratione similitudinis, quia Virgo specialiter Christo fuit similis. » Hæc de causa Christus extra urbem in campo et agro nasci voluit, æque ac B. Virgo campo nata est inter ovium balatus, ait Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. XV.

Tertio, sicut flos in campo sponte provenit sine semine, sine aratione, sic et Christus : ex virgine natus est sine operâ viri. Sicut ergo flos in celo solem patrem, in terra plantam habet matrem : sic Jesu Pater in celo est Deus, in solo matre Virgo. Et sicut calor rolls, et deflexu roris gigitur

nantur flores : sic sine viri opera, Spiritu Sancto inumbrante, et rore divinae gratiae defluente, flos iste Jesseus prodiit; flos, hoc est decus campi. Rursum, sicut flos ex terra et fimo nascitur: sic Christus et terra peccatis inquinata quasi flos purissimus germinavit. Unde ipse vocatur *ἴσχυρ ἰσχυρ*, id est *robustus*, scilicet germen et flos, *Zachar. III et VI. Audi S. Ambrosius, lib. II De Spiritu Sancto, cap. v*: « Flos, inquit, Mariae Christus, qui bonum odorem fidei toto sparsurus orbe, virginali ex utero germinavit. Flos odorem suum succisus reservat, et contritus accumulatur, nec avulsus crucis nec contritus emareuit, nec avulsus evanuit; sed illa lanceae punctione succisus, sacro speciosior fusi coloris cruore vernavit, mori ipse nesciit, et mortis aeternae vitae munus exhalans. »

*Quarto, Christus est flos campi, hebraice saron, id est plantatio, quia in plana terra ex humili virgine humilis natus est. Rursum saron, id est pulcherrimus, quia in Saron, utpote pinguisima et fertilissima, uti paulo ante dixi, rose et flores erant pulcherrimos et odoratos, quam aliis in locis, juxta illud, *Isai. xxxv, 2*: « Gloria Libani data est ei, decore Carmeli et Saron. »*

Quinto, flos notat tempus incarnationis Christi fore ver: in vere enim flores emicant. Sic Christus 25 die martii conceptus et incarnatus est, quia de causa eo die Ecclesia celebrat tantum mysterium festum sub nomine Annuntiationis B. Virginis. Ita Cassiodorus, Honorius et S. Bernardus.

*Sexto, flos hic est rosa, ut vertunt et Vatablus et alii. Rosa autem quid pulchrius, quid odoratius, quid salubrius? Sic et Christus decor, odor et salus est mundi. Vide quae de rosa dixi *Ecclesi. xxiv, 18*, ad illa: « Et quasi plantatio rose in Jericho. » Ergo sponsus Christus est pulcher instar rose purpurascens et lili candidans, juxta illud *cap. v, 10*: « Dilectus meus candidus et rubicundus. »*

ET LILIUM CONVALLIUM.

Verum hic liliium intellige, non flosculum illud odoratum, quem nunc vulgus herbariorum vocat abusive *lilium convallium*. Hoc liliium vocatur *convallium*, quia lilia in vallibus, ad quae et montibus decurrunt ros et pluvia, facilius proveniunt, ibique sunt fragrantiora et pulchriora; cum enim sint sicca, multo humore indigent. Sic et Christus est liliium candidum et odoratum, ex humili terra et virgine natum. « In lilio, inquit Honorius, quinquae considerantur, quia est candidum, habens aureum colorem prominentem, et est odoriferum, et pandulum, et semper incurvum: sic Christus candidus est in humanitate, aureus in deitate, odoriferus in predicatione, pandulus in suscipiendo poenitentem, incurvus in descendendo peccatoribus, et eos sublevando; ipse est liliium convallium, scilicet ornamentum fidei. Sicut enim convalles sunt inter duos mon-

tes, ita fideles sursum inter duas leges, vel inter duos populos, Judaeos et Gentiles.

*Secundo, folia lili foris candidissima sunt, intus autem in medio floris trinus, apparet radius coloris flavi, et plane aurei: ita Christus foris exhibebat humanitatem purissimam, intus autem continebat aeternam deitatem, imo et totam S. Trinitatem: « Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, » *Coloss. II, 9. Ita Aponius: « Flos campi, inquit, fuit Christus ante incarnationem, quia in toto celorum campo coruscans celestibus spiritibus exstitit admirandus; post incarnationem vero effectus est liliium convallium, cum descendit in vallem lacrymarum, et tria attulit, abolitionem peccati, abstersionem mendacii, et refrigerium concupiscentiae: aequae ac liliium tria ex se exhibet, candorem, odorem, et ad quaeque adusta ignibus medicinam. » Et Beda: « Pulchre, ait, in lilio prius se candor exterior paulatim aperit, et sic demum aurei coloris, quae latebat intus, gratia patet: quia natus in mundo hominum, prius homo sublimis his qui in eum vere credebant; at tempore procedente, Deus vero innotuit. » S. Ambrosius vero in *Psal. cxvii, serm. 5*, similitudinem invertens: In Christo, inquit, aequae ac in lilio fuit candor divinitatis et rubor humanitatis. Huc accedit Cyrillus Alexandrinus, *lib. De Incarn. Unigen. cap. ix*, qui sic explicat, *q. d.* Sicut odor invisibilis est in lilio visibilis, sic deitas incorporata in Christo homine per hypostaticam unionem fuit quasi corporata.**

Tertio, S. Ambrosius, lib. II De Spiritu Sancto, Tertio cap. v: « Christus, inquit, est flos campi, quia instar floris in passione contritus et lanatus majorem fragravimus odorem. »

Quarto, magna est lili fecunditas. Nam illo « nihil est fecundius, ait Plinius, lib. XXI, cap. v, nam radice quinquagenos saepe emittente bulbos. » Sic quid fecundius Christo, a quo tot christianorum millia, imo milliones prognati sunt?

Quinto, nullus flos celsior lilio: sic nihil celsius Christo. Audi Plinium lili deus graphice depictentem, lib. XXI, cap. v: « Nec ulli florum excelsum major, interdum cubitorum trium, languido semper collo, et non sufficiente oneri. Candor ejus eximius, foliis foris stratis, et ab angustiis paulatim in latitudines sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique filo et semine; stantibus in medio crocis. Ita odor colorque duplex, et alius calycis, alius staminis, differentia angusta. »

Mystice, Origenes: Christus, ait, fuit flos ingloriosus Judaeis, quia ab eis contemptus; liliium vero gloriosum gentibus, quia ipse gloriam Christi agnoverunt et coluerunt.

Symbolice, Honorius: Campus, inquit, id est terra inarata, est ordo virginum in Ecclesia, cuius flos est Christus, quia ejus delectatio, corona et praemium. Convallis vero est ordo conjugatorum, inter virgines et continentias, quasi inter duos

Secundo, liliium candidissimum est.

Quarto, lili deus.

Quinto, lili deus.

montes sitorum, quorum est Christus liliium, scilicet candor et gaudium. « Et sicut liliium est inter spinas, » decoro et odore: sic Ecclesia perfectiorum est inter filias Jerusalem, id est inter imperfectos, eminentes decore vitae et odore doctrinae. Perfecti accurrunt, quia omnia mundana reliquerunt, dicente Domino: « Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes, et da pauperibus, » *Matth. xix, 21*. Imperfecti dicuntur, quia adhuc mundo utuntur, de quibus dicitur: « Imperfectum meum viderent oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur, » *Psal. cxxxviii, 16*.

Anagogice, Eucherius in lib. III Reg.: « Christus, inquit, liliium propter gloriam resurrectionis, foris candidum propter gloriam corporis, intus vero aureum propter fulgorem anime. Et ante passionem quidem liliium quasi clausum, propter passionem quippe gloriae et honore coronatus est; post passionem vero liliium repandum, quatenus in assumpta humanitate potentiam divinae claritatis, quam habuit apud Patrem, priusquam mundus esset, ostendit. » Theodoretus vero assertit Christum fuisse florem campi in incarnatione, liliium vero convallium in descensu ad inferos: apud inferos enim sunt ima mundi valles.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

*Primo, Nyssenus, homil. 4, docet Christum esse florem campi in animabus sanctis, quas gratia sua fecundat, ut fiant instar campi amplissimi et fertilissimi, qui omnes florum species profert. Addit Origenes, hom. 3 ex quatuor, Christum incipientibus et simplicibus esse florem campi, at proficientibus liliium convallium pro fulgore sapientiae et pudicitiae. Ipse enim est candor lucis aeternae, splendor et figura substantiae Dei, *Sapient. vii, 26*.*

Secundo, Cassiodorus, Beda et S. Ambrosius, loco jam citato, dicunt Christum esse florem campi in quibuslibet fidelibus; liliium vero convallium, id est humilium, quia in humilibus magis ejus gratia resplendet.

Tertio, Ambrosius, lib. III De Virginitate: « Flos campi, inquit, Christus, quia parentum simplicitatem pure mentis frequentat; liliium vero convallium, quia est flos humilitatis et simplicitatis. »

Quarto et aptissime, Christus est liliium in mentibus castis et puris, quales sunt convallium; id est humilium: humilitatis enim germen et flos est castitas et virginitas. Ita S. Hieronymus, epist. 8 ad Demetr.: « Christus, ait, quasi antor virginitatis et princeps loquitur confidenter: Ego flos campi, et liliium convallium. » Rursum ipsa anima casta est liliium. Nam, ut explicat Theodoretus: « Liliium cum exteriori decore resplendet, tum aureum intus flosculum continet. Talis est anima justitiae splendore circumdata, et spiritalis

sapientiae cognitionisque donum in intimis penetrabilibus gestans. »

*hinc et apes caste et virgines, utpote quae sine concubitu fetus procreant et mella conficiunt, delectantur lilio quasi virgineo, teste Plinio, lib. XXI, cap. xii. Hoc de causa angelus et celo detulit S. Ceceliae et S. Valeriano, in conjugio servantibus virginitatem, coronas e rosis et lillis, ut habet eorum *Vita* apud Surium, die 9 Januarii, atque aliis ejusdem generis et virtutis. Virginitas ergo calathis date lilia plenis.*

*Quinto, Christus liliium convallium, quia in vallibus, id est humilibus, excitat spem futurae gloriae: Deus enim humiles exaltat et glorificat. Liliium enim symbolum est spei. Causam dedit, *Os. xiv, 6*, ad illa: « Israel germinabit sicut liliium. » Convallis ergo humilitatis est lilietum virginitatis, gratiae et gloriae.*

Denique Christus in sanctis omnibus ut liliium floret et fragrat, scilicet ut lilium puritatis in virginitate, patientiae in martyribus, humilitatis in cenobitis, poenitentiae in poenitentibus, doctrinae in doctoribus, etc. Unde S. Gregorius: « Bene, inquit, florem Christus se nominat, qui dum spinas peccatorum exterminat, mentem sponsae et pulchritudine suae justitiae exornat, et naribus cordis dum coeleste desiderium applicat, interiori animae quasi odore refocillat. »

Clariss S. Bernardus, serm. 47: « Flos, inquit, est virginitas, flos est martyrium, flos actio bona. In horto virginitatis, in campo martyrii, bonum opus in thalamo. » Et post nonnulla: « Ipse flos horti, virgo virga virgine generatus. Idem flos campi, martyr, martyrum corona, martyrii forma. Denique foras civitatem eductus est, extra castra passus est, in ligno elevatus est spectandus hominibus, subsannandus ab omnibus. Ipse item thalami flos, speculum et exemplum totius beneficiarum. »

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Hec omnia praeter omnia quae eximie competunt B. Virgini. Singulariter vero, quod ex illa velut campo inarato prodierit flos pulcher, scilicet Christus, atque ex ejus utero velut convalle humillima natum sit liliium pulcherrimum et odoratissimum, scilicet idem Christus, ut paulo ante dixi ex Alano et aliis.

VERB. 2. SICUT LILIUM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS.

Pro liliium Chaldaeus, Vatablus et alii vertunt rosa, quia haec spinosa est, et e ramo spinosa nascitur, non liliium. Verum non dicit Salomon liliium hoc nasci e ramo spinoso, sed simpliciter esse inter spinas, q. d. Sicut liliium inter spinas

positum effulget, sic amica, id est sponsa mea, emicat inter ceteras mulieres. Rursum sepe inter sentes et spinas nascuntur lilia, ut cum iuxta sepes spinosae plantantur, vel seminantur. Unde Septuaginta vertunt, sicut lilium in medio spinarum, sic proxima (Aquila amica, quinta editio dicta) mea in medio filiarum.

Chaldaei explicans de Synagoga, id est Iudaeorum peccantium captivitate, sic exponit, q. d. Sicut lilium pungitur spinis, sic Synagoga ob peccata punitur captivitate babilonica vel romana; unde ipse accipiens haec ut verba sponsae, id est Synagoga, sic vertit, in tempore autem, quo ego declino a visis quae recta sunt coram eo, et ipse auferet majestatem sanctitatis suae a me, ego comparata sum rosa, quae germinat inter spinas, a quibus perforatur et rumpuntur folia ejus: sic ego sum compuncta et scissa propter pessimas impositiones in captivitate, inter provincias populorum.

PRIMUM SENSUS

ADEQUATUS.

De Christo et Ecclesia.

Sponsus, vers. 1, nuncupavit sese lilium; nunc idem nomen et laudem transcribit in sponsam, sed addito *inter spinas*. Lilium vers. 1 explicui, hic explicabo *inter spinas*.

Primo, Origenes, hom. 3 ex quatuor, sic explicat, q. d. Sicut lilium satum inter spinas, ex illis exurgit et nascitur, sic Ecclesia gentium vocata et nata est ex spinis infidelitatis et gentium infidelium. Christus ergo fecit sicut canis venaticus, inquit Hugo, qui feram insequens caput intra spinarum aculeos immittit, non timens exulcerationem, ut feram capiat: Ecclesiam quasi feram intra spinas, id est intra reprobos latitantem extraxit, sed punitione spinarum usque ad sanguinis effusionem sustinuit, in cuius signum coronam spinarum portavit in capite super cruceum.

Secundo et magis genuine, q. d. Sicut lilium inter spinas, illas deore, odore et candore longe antecellit: sic Ecclesia antecellit omnibus aliis sectis iudaeorum, philosophorum, pollicitorum, etc. Ita Origenes, Theodoretus et Justus Orgilianus.

Tertio, q. d. Sicut lilium nascitur vegetque inter spinas, sic Ecclesia viget floretque in medio haereticorum et malorum christianorum, qui illam velut spinae pungunt et lacerant; sed ipsa nihilominus velut lilium in suo candore, odore et splendore doctrinae et sanctitatis permanet, imo inter persecutiones majori odore et fulgore fame coruscet. Ita S. Gregorius, Aponius, Philo Carpathius, S. Bernardus hic, et S. Augustinus, lib. De Unitate Eccles. cap. xii. Audi Honorium: Sicut ego sum (ait sponsus) lilium convallium, videlicet ornatus humilium: sic eris tu, amica mea, lilium spinarum, id est deus gentium; et sicut ego sum lilium inter spinas, videlicet Iudaeos me pungentes et lacerantes: sic eris tu, Ec-

clesia amica mea, inter gentes filias Babylonis, id est confusions, quae te multis spinis cruciatam pungunt, et multis penis lacerantur. In spina tria notantur, cito floret, cito arebit, aculeis pungit: ita mali cito divites florent, in virtutibus cito arebunt, et igni apti sunt, ac malis moribus bonos pungunt.

Anagoge, S. Augustinus, lib. V De Baptismo contra donatist. cap. xxvii. De Deo sponsum accipit Ecclesiam electorum, per spinas ceterum reproborum, q. d. Sicut spinae circumdant lilium, ita reprobi electos; sed hi inter reprobos gratia et gloria efflorescunt, sicut lilium inter spinas: nam filiae, ait Rupertus, cum absolute dicuntur, fernunquam significationem bonam habent, ut in illis: Filiae discurrunt super murum. Sed exasperaverunt, etc., Gen. xlii, 22, et alibi: Multae filiae congregaverunt divitias, etc. Proverb., cap. xxi, vers. 29. Itaque spinae et filiae blasphemiae sunt Iudaeorum, sectae sunt haereticorum. » Porro per filias maxime denotat sionidas, id est hierosolymitanas et iudeas.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Primo, tres Patres apud Theodoretum explicant, q. d. Inter filias, id est animas seculares et carnales, quae voluptatibus carnis effeminantur, hisque velut spinis punguntur crucianturque, et filiae nate sunt ex patre diabolo: effloret anima sancta instar lili, quod nullam vicium aut vestitus curam aut sollicitudinem habet, sed omnem illam transcribit in Deum; quare ab eo mire odore et deore vestitur et pascitur. Simili enim modo anima pia nulla carnis cura tangitur, sed in Dei providentia quiescens ab eo alitur, decatur et illustratur. Unde Christus haec lili similitudine suadet fidelibus, ne solliciti sint de victu et vestitu, Matth. vi, 28. Similia habet Origenes, homil. 3 ex quatuor.

Secundo, S. Ambrosius, lib. III De Virgini, per *lilium inter spinas* accipit compunctionem cordis: sic enim ait: « Tanquam lilium inter spinas. Nonne inter asperitates laborum contritionesque animorum boni flos odoris assurgit, quia contrito corde Deus placatur? »

Tertio, S. Gregorius per *lilium inter spinas* accipit vite innocentiam inter nocentes: « Bene, inquit, sicut lilium inter spinas, sponsa inter illas esse perhibetur: quia cum multi sint in Ecclesia, qui solis verbis Christum confitentur, operibus vero nihil nisi humanas sollicitudines sectantur, dum sola illa anima in lili dignitate computatur, quae a mortalitatis radice ad caelestem pulchritudinem assurgit, et munditiae candorem corde et corpore sibi ipsi custodit, et proximos quosque bonae opinionis odore reficit. »

Quarto, Nysenus, homil. 4, sic explicat, q. d. O

Sicut lilium inter spinas nascitur et efflorescit, sic anima sancta inter tribulationes in virtute crescit, magisque respicitur. Et S. Ambrosius, De Institut. Virgini. cap. xiv: christus, ait, erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Iudaeorum qui ipsum calumniati sunt, accusarunt et crucifixerunt. Sui ergo exemplo excitat fideles, ut persecutiones et tribulationes quaslibet forti animo tollerent et superent. Ita Cassiodorus, Aponius et Anselmus. Deus enim totam hanc vitam tot spinis, id est tribulationibus, sepsit, ut anima videns se ubique his pungi, amorem ab omnibus mundi bonis, utpote spinosis, avocet, eumque totum in Deo sponso colloquet. Sic spinae conservant lilium, id est puritatem et virginitatem anime. Audi S. Bernardum, serm. 48. egregio et sapienter hoc pertractantem: « Conversus sum in aerumina mea, dum configitur spina, Psal. xxxi, 4. Spina culpa est, spina poena est, spina falsus frater, spina vicium est malus. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. O candens lilium, o tener et delicate flos! increduli et subversores sunt tecum: vide quomodo caute ambules inter spinas. Plenus est mundus spinis: in terra sunt, in aere sunt, in carne tua sunt. Versari in his, et minime ledi, divine potentiae est, non virtutis tuae. Sed confidite, inquit, quia ego vici mundum, Joan. xvi, 33. Etsi igitur tandem tibi intendi prospicias tribulationum undique tribulorum aculeos, non turberit cor tuum, neque formidet, sciens quia tribulatio operatur patientiam, patientia probationem probatio spem, spes autem non confundit, Rom. v, 3. Considera lilia agri, quomodo inter spinas vident et nitent. Si foenum, quod hodie est et cras in clibanum mittitur, Deus sic custodit, quanto magis amicam et sponsam suam charissimam? Denique custodit Dominus omnes diligentes se, Psal. xiv, 20. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. » Subdit deinde quiddam, quod mirifice vim et splendorem lili hujus exaggerat et perficit: « Non mediocris, inquit, titulus profecto virtutis, inter pravos vivere bonum, et inter malignantes innocentie retinere candorem, et morum lenitatem; magis autem si his qui odent pacem, et pacificum, et amicum ipsis te exhibeas inimicis. Id plane tibi similitudinem datum de lilio iure quodam proprietatis specialiter vindicabit, quod ipsas utique pungentes se spinas candore proprio illustrare et venustare non cessat. An non proinde lilium tibi videtur implere quomodo Evangelii perfectionem, qua orare jubentur pro calumniantibus et persecutibus nos benefacere his qui oderunt nos, Luc. vi, 23. Ergo et in hoc similiter, et erit anima tua amica Domini, et laudabit te, de diebus: Quia sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. » An non haec magna res lili, magna, inquam, virtus anime sanctae et apostolice, ut spinas non tantum superet, sed eas in lilia convertat, ut ex Saulo faciat Paulum, ex persecutore praedicatorum,

ex demone angelum? Apposite S. Hieronymus, epist. 140 ad Principiam, S. Marcellam et Asellam comparat lilio: « Habes, inquit, in studio Scripturarum et in sanctorum mentis et corporis Marcellam et Asellam: quarum altera te per prava ventura, et varios divinarum voluminum flores ducat ad eum qui dicit in Cantico: Ego flos campi, et lilium convallium (erat enim Marcella in Scriptura erudita, ut idem Hieronymus docet epist. 16); altera ipsa flos Domini (Asella) tecum mereatur audire: ut Lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum. »

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Rupertus sic exponit, q. d. Sicut Christus velut lilium spinis Iudaeorum et haereticorum fuit truncatus: sic et B. Virgo isdem fuit compuncta et transfixa. « Itaque, inquit, haec spinae et filiae blasphemiae sunt Iudaeorum, sectae sunt haereticorum quae cumque hujusmodi spinae laceraverunt me: quae cumque hujusmodi filiae tibi inviderunt, et mihi detraherunt. Ubi ego spinis compungebar, imo et clavus conficebatur, tu praesens patiebare mentem convulserat; et ubi tunc virginitati a filiabus derogatur, mihi quoque pervidi deprehenditur. Verum sicut ego spinas pertuli quidem, sed exsuperavi: ita et de te veraciter praedicabitur, quia cunctas haereses interemisti. » Hinc ait S. Augustinus: « Christus Iesus carnem, Maria virgo immolavit mentem. » In Revelationibus S. Brigitte, lib. VI, cap. xxx, S. Agnes revelavit illi, quasi tot ictus gladii B. Virginem sustinuisse per compassionem, quot in filio suo vulnera et plagas praevidebat et videbat. Audi quid de B. Virgine scribat S. Brigitta in Sermone angelico, cap. xvi: Sicut rosa crescere solet inter spinas, ita B. Virgo in hoc mundo crevit inter tribulationes; et sicut rosa crescente, crescut et spinae, sic haec electissima rosa, Maria quanto plus crescebat etate, tanto fortiorum tribulationum spinae acutius pungebatur: quoniam haec fuerunt ejus tribulationes, in sequentibus explicat.

Rursum ex hoc loco censet Galatinus et Belarminus, tom. III, lib. IV, cap. xv, sine ulla originaria labe conceptam esse Virginem: ut enim ex spinosa planta sine spinis nascitur rosa, in qua mira est et ad aspectum jucunditas et ad odorem suavitatis, sic ex tot peccatoribus nata est innocens et sancta B. Virgo.

Idem dicit de lilio. Quocirca, ut ait B. Petrus Damianus, serm. 3 De Nativitate Virgini: « De spinosa progenie Iudaeorum nata candescit munditia virginis castitatis in corpore; flammis accendit autem ardore gemis et charitatis in mente, fragrabat passim odore boni operis, tendebat ad sublimia intentione continuum cordis. » Spinus enim, inter quas lilium esse dicitur, et ex quas rosa

originem ducit. Deipara prospaniam Patres interpretantur, ex qua ipsa nihil asperum, nihil horridum contraxit, sed tota suavis atque amena, non secus ac liliun et rosa exstitit. Quare Seditius, lib. II De Virgine sanctissima, sic cecinit :

Et velut in spinis mollis rosa surgit acatis, Nil quod ledat habens, matremque obscurat honore : Sic Eva de stirpe sacra veniente Maria, Virginis antiquae facinus nova Virgo piavit : Sicut spina rosam, genuit Judea Mariam.

Addit Dionysius Carthusianus hic : « Quamvis, inquit, fuerint multae virgines sanctae, tamen respectu Virginis beatissimae quasi spinæ fuisse videntur, in quantum aliquid culpæ habeabant; et quamvis in se fuerint mundæ, non tamen fuit in eis fomes porum extinctus : fuerunt et aliis spinæ, qui ex arcaunt conceptuentia pungebantur. Porro Deipara Virgo ab omni culpa fuit prorsus immunis, fuit fomes in ea plene extinctus ; et tamen intensa charitate erat repleta : quare intuentium corda sic penetravit sua inastimabili castitate virginica, quod a nullo potuit concipiari ; imo potius exstinxit ad horam illorum libidinem. »

Rursum, sicut liliun valet adversus serpentes et venena, sic B. Virginis invocatio singulare est remedium in omni tentatione vitiorum, et præsertim libidinis, uti experientia constat. Audi Plinium, lib. XXI, cap. xix : « Radices, inquit, liliij multis modis forem sum nobilitaverunt contra serpentium ietus ex vino potæ, et contra fungorum venena. » Dioscorides vero, lib. III, cap. x, ubi agit de lilio : « Folia, inquit, herbæ illa serpentium morsibus subveniunt ; eadem cocta in aqua ignis adustionibus, et cum aceto condita vulneribus. » Idem Dioscorides, lib. XV, cap. 1, de alia liliij specie, quæ latine iris, italicæ vero *lilium celeste* appellatur, radicem ejus cum aceto potam venenatorum animalium moribus mederi docet. Et Petrus Matthiolus in *Comment.* addit eandem radicem in pulverem confusam, cum aceto potam, universaliter adversus omnia venena prodesse.

VOX SPONSÆ.

VERS. 3. SICUT MALUS INTER LIGNA SYLVARUM, SIC DILECTUS MEVS INTER FILIOS.

SICUT MALUS INTER LIGNA SYLVARUM. — Arabicus, *Sicut malum punicum in arbore sylva, sic dilectus meus inter filios*. Vatablus, *inter juvenes, q. d.* Quanto arbor malus cæteris sylvestribus arboribus enitet, eminet et præstat; quanto præ illis utilem et salutarem aërem impertit, ubi opacat; quanto glandibus suis mæliora poma; quanto homo, qui his vescitur, reliqua omnia animantia, quæ illis vescuntur, autecellit : tanto, atque etiam multo magis, sponsus meus celestis reliquis omnibus nominibus et dilectis, id est amatis et amatoribus, præstat. Porro Chaldaeus vertit, *ece sicut punicum et laudabilis malus citrea inter arbores in-*

*fructuosas, et totus mundus cognoscit illam : ita Dominator sæculi facti laudabilis inter angelos in tempore, quo revelatus est in monte Sinai, quando dedit legem populo suo. Græce *παρ*, latine malus vel nux, aut ad verbum melum (ut habet interpres Origenes, unde et Itali poma vocant melle), est arbor pomis profersens poma. Poma autem generice sunt omnes fructus, qui cortice sunt molli; sicut nuxes, qui duro : quare feus, pyra, uvæ, persica, cerasa, pruna, sorbæ, mespila, oliuæ, dactyli, etc., censentur poma.*

Ecclesia laudata a sponso de more laudem in ipsum reciprocat; uterque id facit more bucolico, id est pastoritio et rurali, petita similitudine a rure et arboribus. Inducitur enim hic sponsus quasi pastor, et sponsa quasi pastrix, pascens gregem, colensque hortos, agros et vineas. Dicit ergo : Laudas me, o sponse, quod effulgæam sicut liliun inter spinas; sed hoc habeo a te, qui prius effulsisti sicut malus inter arbores steriles sylvæ : tu enim decorem et præmementum mihi, velut sponsus sponse communicasti. Sponse enim sua bona sponse facit communia, imo propria.

Primo ergo Ecclesia Christum sponsus comparat malo, id est pomo arbori, quia sicut pomus fructifer excellit reliquis arboribus sylvæ sterilibus et infrugiferis, sic Christus exivit omnes angelos et homines : omnes enim ex se sunt velut arbores infrugiferae, sed ex gratia Christi et Dei habent, quod ferant fructus virtutum gratiæ et gloriæ. Ita Origenes, Cassiodorus, Beda et alij. Porro S. Bernardus, serm. 48, contendit Christum hic conferri et præferri hominibus duntaxat, non vero angelis, idque in rigore verum est, uti censent quoque Nyssenus, Aponius, Philo Carpathius, Rupertus et alij.

Secundo, sicut poma suavem expirant odorem, sic et Christus suo odore et fama omnes ad se trahit. Hinc pomum hebraice dicitur *תפוחי* tappuch, a radice תפח, id est efflavit, expiravit, quia poma suavem exhalant odorem. Audi S. Ambrosium, serm. 5 in *Psal.* cxviii, vers. 1 : « Tanquam malum in lignis sylvæ. Hujusmodi pomum odorem gratum habet, ut cæterorum pomorum odorem gratum habet, ut cæterorum pomorum odorem mundanæ fundebat redemptionis, quæ peccati gravis detestit fetorem, et unguentum potius vitalis effudit. »

Tertio, malus, sive pomus, varias sub se habet species arborum, quæ proinde diversarum specierum poma et fructus profertunt, eaque excellens sapore, colore et odore, ut sunt mala aurea, medica, granata, persica, cydonia, armeniaca, citria : sic et Christus omnes virtutum et gratiarum species progerminat, ut in virginibus virginitatem, in martyribus martyrium, in contemplantibus contemplationem, etc.

Quarto, Christus nobis vere est fructus et pomum, id est cibis quo vescimur et paschimur, tum

Pomum dicitur quia multas fructus producit.

in Evangelij doctrina, ut Theodoretus, S. Ambrosius, Beda, Aponius et S. Bernardus; tum proprie, uti censet Philo Carpathius, Origenes, Nyssenus et Anselmus, in Eucharistia. Pomum, inquit Nyssenus, tuos sensus oblectat, puta visum colore, odoratum odore, et gustum sapore. Idem facit Christus. Addit Philo Carpathius pomum dare cibum, dare et potum : sic et Christus, inquit, in Eucharistia dat carnam suam in cibum, sanguinem in potum. Unde Aponius et Psellus per *malum* hic accipiunt malum granatum, ex quo succus rubens et aqueus exprimitur, sicut ex latere Christi in cruce manavit sanguis et aqua. Audi S. Gregorium : « Merito ergo per *malum* Christus, per *sylvestriam* vero ligna cæteri homines figurantur : quia in solo Christo cibum salutis quoties querimus, invenimus; in ejus verbis et exemplis, animas nostras fructu suavi et salubri reficit. Ipse est quippe lignum vite, quæ nobis tribuit. Ipse est, qui dum nobis semetipsum inspirat, animam pascit. In cæteris vero, si quid refocillationis invenimus, non quod illorum, sed quod Christi est, ab illis sumimus, quia quidquid in eis præter Deum est, mortiferum nobis procul dubio invenimus. »

Quinto, Nyssenus, hom. 4, docet Christum descendisse in sylvam vite hujus, ut ex arboribus sylvestribus faceret frugiferas, puta ex infidelibus hominibus faceret fideles, ex impiis pios, ex incestis castos, ex superbis humiles : sicut ramus mali insertus fago, alterive arbore sylvestri, in ea et ex ea producit suos fructus et poma.

Hæc omnia, mutato nomine, applica animæ sanctæ et B. Virginij. Denique « malus inter ligna sylvarum » est *crux*, et Christus crucifixus in medio latronum, ait Aponius, Psellus, Theodoretus, Rupertus et S. Bernardus. Idque primo, quia, sicut Adam peccavit in malo, comedendo pomum a Deo vetitum : sic Christus satisfecit in malo pendens in cruce, ut ibi culpa commissæ fuerat, ibi fieret et satisfactio; ac qui « in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur. » Secundo, quia malus speciem habet crucis (æque ac malus in navi, cum suis antennis et velis); truncus enim speciem habet trabis; rami vero, ligni transversj in cruce : in ramis enim mali divaricatis, perinde ac in ligno transverso, clavij confixi possunt extensa crucifixi brachia. Tertio, quia id ipsum confirmat id quod sequitur : « Sub umbra illius, quem desideravim, sedi; et fructus ejus dulcis gutturi meo. » q. d. *Sub malo*, id est sub cruce Christi sedi, ejusque fructus gustavi. Quarto, quia multorum sententia est crucem Christi factam esse ex palma : palma ætem est malus, quia profert dactylos, qui cum sunt suave et molli cortice, *poma* nunquantur. Quinto, quia id significatur, cap. viii, ß, cum dicitur : « Sub arbore malo suscitavi te, » ubi plura hæc de re.

Unde huc alludens Fortunatus, et ex eo Eccle-

Christus est pomus, fructus, propter quod in cruce crucifigetur.

Pomus est crux Christi.

Tertio, pomus quia varias fructus producit.

Quinto, quia id significatur, cap. viii, ß, cum dicitur : « Sub arbore malo suscitavi te, » ubi plura hæc de re.

sia in *Officio passionis et crucis*, sic de ea cantat :

Crux fidelis, inter omnes Arbor una nobilis ; Nulla sylva talem profert Fronda, flore, germina : Dulce lignum, dulces clavos, Dulce pondus sustinet.

Incit ergo sponsa : « Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios, » q. d. *crux S. Ignatio* : « Amor meus crucifixus est ; » nullum diligo, nisi Christum crucifixum. Et cum S. Paulo : « Mihi absit gloritari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi : per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo, » *Galat. vi, 14.* Audi S. Ambrosium in *Psal. cxviii*, serm. 3, vers. 4 : « Isias mensiones sunt crucis Christi et sepulturae, in quibus vulnerata est Ecclesia, sed vulnere charitatis. Vulnerus enim est, quod Christus excepit; sed unguentum est, quod effudit; pomum est, quod pependit. Hoc pomum gustavit Ecclesia, et ait : Et fructus ejus dulcis in faucibus meis. Et ut supra quia pomum est Dominus, legitur supra Tanquam malum in lignis sylvæ, ita conspiciunt meus. »

SUB UMBRA ILLIUS QUEM DESIDERAVIM, SEDI : ET FRUCTUS EJUS DULCIS GUTTURI MEO.

Septuaginta, in (Symmachus, sub) *umbra ejus concupivi et sedi*, id est umbram ejus ardenter concupivi, et concupi fructus sum, sub eaque jucundissime sedi; Vatablus, *cupis umbram expectavi, et sub ea sedem*; Arabicus, *concupivi ombumbrari umbra illius, et sedi*.

Persistit in similitudine mali : malus enim meliorem dat umbram, quam platanus, cujus tamen umbra jucundissima estimatur, teste Plinio, et Platone in *Phædro*, ubi Socratem sub platano disputantem inducit : « Hæc enim platanus, inquit, est admodum patulis diffusa ramis, et proceræ, et altitudo opacitasque perulphera nimium et aenosa, » etc.

Arbores enim frugiferae, qualis est malus, uti in se temperatores et suaviores sunt, quam infrugiferae et agrestes, ita et temperatorem suaviorumque præ illis emittunt umbram : adde, et fructus, quibus vitiorum sub his degentium famem, æstimque et sitim levent.

Nota, *sub umbra* significat sponse desponsationem : sponsa enim olim solebat conoposo, sive umbraculo aut pallio, sponsi tegi, quo significabatur cum ut sponsam sub sponsi esse cura et tutela. Ude Ruth, cap. iii, 9, expetens connubium Booz, qui quasi proximus heres juxta legem veterem eam ducere tenebatur, illi ait : « Expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es; » hoc est, me in tuam umbram, puta in tuam familiam, domum, curam et protectionem suscipie, uxorem me ducto, me tibi desponde, et in signum desponsationis sub pallij tui umbra et tegumento me tibi associa. Et Deus Synagoga,

Hæc umbra 2-ã umbra tarsipen se 2-ã synagoga 2-ã

Pomum umbra jucundissima.

Ezech. xvi. 8: « Ecce tempus tuum, inquit, tempus amantium: et expandi amicum meum super te. » Idem fuit ritus gentium. Unde Euripides apud Stobaeum, patrem ita filiam instruente inducit: « Cum sub egressi viri pallium veneris, reliqua studia viro sinito. » Denique B. Virgini dixit Gabriel, *Luc. 1. 35:* « Virtus Altissimi obumbrabit tibi, » q. d. Spiritus Sanctus velut sponsus umbra sua te excipiet, atque in te peraget arcenam Verbi incarnationem. Chaldaeus hinc de more accipiens de lege data a Mose Synagogae et Judaeis, sic vertit, *« uno temporis in umbra majestatis ejus desideravi obitare; et verba legis ejus dulcia fuerunt gutturi meo; et praemia praceptorum ejus servavit mihi in saeculo venturo. »*

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Quaeres, quemam umbra Christi, quam ambit, et sub qua late sedet quiescitque Ecclesia, et anima sancta?

Respondent, primo, nonnulli esse incarnationem, sive Verbum incarnatum: hoc enim ut unicuique mille malorum suorum remedium, per tota millia annorum avidissime expectabat Ecclesia. Verbum enim est lux et lumen immensum, ejus umbra est corpus et humanitas ab eo assumpta; haec enim velut umbra celat et velat deitatem et majestatem Verbi. Humanitas ergo est umbra divinitatis, quae per illius tenue velamen obscure pellunt et trahunt.

Secundo, proprie et genuine Christi umbra est ejus providentia, cura et protectio Ecclesiae et animae sanctae, velut sponsae suae, juxta illud *Isaiae, cap. LI. 16:* « In umbra manus meae protexi te, ut plantes caelos, et fundes terram. » Ita Origenes, Nyssenus, Cassiodorus, Ambrosius, Philo, S. Anselmus et alii. Ex hac Christi virtute quasi animata S. Petri umbra sanabat quoslibet infirmos, *Actor. cap. v. 15.* Hinc de Christo ait Jeremias: « In umbra tua vivemus in gentibus, » *Thren. cap. iv. 20,* et *Ose. xiv. 8.* Vertunt Septuaginta ad lectulum nostrum *ambrosius*, puta sponsus Christus. Et *Psalm. 139. 1:* « Et in umbra alarum tuarum sperabo, » *Psalm. lvi. vers. 2.*

Tertio, umbra Christi est Spiritus Sanctus: sicut enim corpus jacet umbram, eaque velatur et obumbratur: ita Christus, qua Deus, spirat Spiritum Sanctum, coque quasi velatur et tegitur. Hinc Spiritus Sanctus obumbrando B. Virgini, in ejus utero Christi, qua homo est, corpus formavit, organizavit, animavit, Verbo Dei hypostaticè copulavit, *Luc. cap. 1. 31;* sicut gallina, umbra alarum suarum ovis incubans, calore suo format pullum, amicat, vivificat et excludit, ait Theophylactus in *Luc. 1.* Audi S. Gregorium: « Umbra Christi protectio est Spiritus Sancti. Spiritus quippe Sanctus mentem, quam replet, obumbrat,

quia omnem lentationum fervorem temperet; et dum aura suae inspirationis suaviter mentem tangit, quidquid noxii coloris sustinebat, expellit, et quam jam forsitan nimis vitiorum aestus marcidam fecerat, umbra Sancti Spiritus protegens recreat, ut, dum in ejus inspiratione sedens pausat, vires colligat, quibus ad aeternam vitam robustius currat. »

Quarto, Origenes, Theodoretus, Philo Carpaphius et S. Ambrosius in *Psalm. cxviii. serm. 3,* per umbram accipientem legem veterem, in qua sedisse se ait Ecclesia ante Christum, cum adhuc obigeret in Synagoga Moysis: lex enim erat umbra Evangelii, sicut Moyses Christi, et Synagoga Ecclesiae.

Quinto, appositio S. Bernardus, *serm. 48,* per umbram accipit fidem, quae est umbrosa et obscura: per fidem enim ambulamus et non speciem, sed fides deducit nos ad claram visionem in caelis.

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Anima sancta sub umbra Christi crucifixi non stat, sed sedet, id est assidue versatur per meditationem, orationem, contemplationem, praesentium dum aliqua tentatione vel tribulatione, vel solis ardore cruciatur et premitur: Christus enim crucifixus uti crucis suae, sic et triboris participipium illi communicat, imo magnis saepe mirisque a celo consolationibus eam mulcet, ut malit esse in cruce cum Christo, quam in deliciis cum mundo. Unde et B. Franciscus Xaverius in laboribus et terraminis indicis ita caelesti dulcedine affluabat, ut clamaret: « Satis est, Domine, satis est; nec enim mens mea in hac vita tantum gaudiorum pondus capit. » Ita S. Ambrosius in *Psalm. cxviii. serm. 3.* Hoc est quod canit *Psalm. 139. 8:* « Filius autem hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriantur ab uberate domus tuae: et torrente voluptatis tuae potabis eos, » *Psalm. xxxv. 8.* Notat Theodoretus in *Philotheo*, sive *Historia SS. Patrum, cap. ix,* animam Christo crucifixo devotam, non tantum Christum, sed et vestem ejus, domum, calceos, et quidquid aliquid, quantumvis tenue, ejus umbram gerit, suscipere, amare et venerari.

Secundo, Christi umbra est sacramentum Eucharistiae, in eo enim sub speciebus panis occulitur deitas et humanitas Christi: quod proinde avide desiderant fideles, ac sub eo secure conquiescent: ita S. Bernardus, *serm. 48.*

Tertio, umbra Christi sunt sancti: sicut enim umbra est imago corporis, sed exilis et inadaequata, ita vita sanctorum est imago vitae Christi, sed umbratica duntaxat, nec eam adeo quans: quare anima pia, dum degit in fidelium et sanctorum caeta vel congregatione, ab ea velut umbra pro-

tegitur, sanctisque illius exemplis et consiliis confortetur. Ita tres Patres apud Theodoretum.

Quarto, Origenes putat per umbram notari profectum in virtute: sicut enim umbra a meridie crescit in vespere nam, sic et virtus animae sanctae in dies crescit et proficit. Rursus umbra deducit ad corpus. « Fac igitur, cum umbra dignus fueris, ait Origenes, ut possis capere umbram ejus, et effectus, veniet ad te (ut ita dicam) corpus ejus, ex quo umbra nascitur, tuncque senties fructus ejus dulcedinem, diceque: Et fructus ejus dulcis gutturi meo. »

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Umbra notat desponsationem B. Virginis, ut paulo ante dixi, juxta illud, *Luc. 1. 35:* « Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. » Haec ergo obumbratio quasi eam despondit Spiritui Sancto, qui proinde in ea Christum, Sanctum sanctorum efformavit, tunc que eam fructu dulcissimo consolationis et contemplationis adimplevit.

Rursus, B. Virginis umbra fuit non tantum Spiritus Sanctus, sed et Christus: hic enim vocatur ejus dilectus, id est sponsus. Fluxus enim adventum et incarnationem summe optabat B. Virgo: quare ante ejus adventum sub umbra ejus sedebat, tum quia ex fide Christi in se incarnandi omnem suam gratiam, etiam incarnationem praeviam hausit; tum quia tota ejus spes, desiderium, consolatio, protectio, omneque bonum erat sperare Christum nasciturum, videre et amare nascentem, ac frui jam nato.

ET FRUCTUS EIUS DULCIS GUTTURI MEO. — Septuaginta, *favibus meis:* Vatablus, *estque fructus ejus palato meo dulcissimus.* Quaeres, quis hic Christi fructus?

Respondet, *primus* Christi fructus est remissio peccatorum, justificatio, gratia et virtutes. Item praedicatio apostolorum, et conversio gentium: ita S. Ambrosius in *Psalm. cxviii. serm. 3.*

Secundus fructus Christi sunt fructus Spiritus Sancti, quos enumerat S. Paulus, *Galat. v. 22,* dicens: « Fructus Spiritus est: caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, » etc. Christus enim mittens in apostolos et fideles Spiritum Sanctum in Pentecoste, cum ipso hinc ejus dona et fructus pariter misit. Ita tres Patres apud Theodoretum.

Tertius fructus realis et corporalis, dulcis gutturi, tam corporis, quam animae, est Eucharistia, qua nos Christus pascit, ejusque velut mannae caelestis dulcedine mentem inebriat. Ita Aponius, Rupertus, et S. Bernardus, *serm. 48.* Amor enim Christi et beneficia, qualis est Eucharistia, variis hic figuris et schematibus representantur.

Quarto, sermo in virtute.

Quarto, sermo in virtute.

Quinto, sermo in virtute.

Christus umbra est anima pia. Prima.

Fructus Christi.

Primo.

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Quinto.

Quinto.

liber
S. Bernardi
venerabilis

ber, Pater mi, qui mihi suggerit omnia quae doceo et scribo. Ad pedes enim hujus crucifixi anima mea majora haurit a caelo lumina, quam ex omni lectione, disputatione et studio. » Ita noster P. Ribadeneira in Vita S. Bonaventurae ex Chronicis S. Francisci.

Anagoge S. Bernardus, *serm.* 48 : « Ait, inquit : Et fructus ejus dulcis gutturi meo. Merito quis desideraverit umbram, de quo et refrigerium esset et refectioem pariter acceptura. Nam caetera quidem silvarum ligna, etsi umbram solatii habent, non vitae refectioem, non fructus perpetuos salutis. Unus est enim vitae auctor, unus mediator, Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dicit sponsae suae : salus tua ego sum. Non Moyses, inquit, dedit vobis panem hunc de caelo, sed Pater meus dedit vobis panem de caelo verum, *Joan.* vi, vers. 32. Propterea ergo Christi potissimum desideraverat umbram, quod solus sit, qui non solum ab aestu refrigerat vitiorum, sed et replet delectatione virtutum. »

VERS. 4. INTRODUXIT ME IN CELLAM VINARIAM, ORDINAVIT IN ME CHARITATEM.

INTRODUXIT ME IN CELLAM VINARIAM (Hebraea, in domum vini, Hebraei enim cellam, stabulum, cubiculum, imo omne vas et receptaculum vocant domum), ORDINAVIT IN ME CHARITATEM. — Apte ad sermionem dramatis postquam dixit sponsa : « Fructus ejus dulcis gutturi meo, » subjungit : « Introduxit me rex in cellam vinariam, » quia fructus, id est cibis et comestio excitat sitim, quam proinde ut levet sponsa, post comestum fructum inducitur in cellam vinariam. Rursus, ut recte S. Bernardus, *serm.* 49 : « Habito, inquit, pro votis dulci admodum familiarique colloquio cum dilecto, illo abeunte sponsa regressitur ad adolescentulas, aspectu ita ipsis affatuque reflecta atque accensa, quatenus ebrietas similis apparet. Et quasi illis stupentibus novitatem, et querentibus causam, respondit mirum minime esse, si viro aestuaret, quae in cellam vinariam introisset; et secundum litteram ita. Secundum spiritum quoque non negat ebriam, sed amore, non vino, nisi quod amor vinum est. »

Septa sponsa ad adolescentulas.

Sunt ergo haec verba sponsae ad socias, sive adolescentulas, quibus narrat se a sponso inductam in cellam vinariam, ibique vino charitatis potatam, ordinem pariter charitatis accepisse. Porro Septuaginta vertunt, *introducitur* (o adolescentulae, vel potius, o socii sponsi, puta apostoli et doctores) *me in cellam vinariam, ordinate in me charitatem, q. d.* Ego amore sponsi ardore, ideoque spirituali siccitate et siti aestuo: vos ergo, o socii sponsi, inducite me in cellam vini, ubi sitim hanc restinguam, ac sitim, ordinate in me charitatem, id est ornatam me suis vestibus, monilibus, caeterisque omnibus, quae me sponso amabilem faciant, quaeque sponsam tanti sponsi deceant, in nuptiis cum eo devote celebrare merear. Hinc et Syrus more suo

sequens Septuaginta vertit, *introduxerunt*; Noster melius cum Chaldaeis, Vatablo et aliiis vertit, *introduxit* : hoc enim significat hebraicum רביאן *hebraic.*

PRIMUS SENSUS

ADEQUATUS,

De Christo et Ecclesia.

Inducta est sponsa a sponso ab umbra mali in cellam vini, id est in locum deliciarum et nectaris, ubi bibit vinum charitatis, ut mysteriorum gratiam, et laetitia capiat suavitatem, ait S. Ambrosius in *Psalm.* cxviii, *serm.* 5.

Queres, quanam sit haec cella vinaria? Primo, Origenes, *homil.* 3 ex quatuor, Theodoretus et alii accipiunt domum sapientiae, puta gymnasia vel templa in quae inducitur populus fidelis, ut ibi a doctoribus et praedicatoribus hauriat vinum verae sapientiae, id est cognitionis, timoris et amoris Dei, hinc S. Gregorius et Aponius per cellam hanc accipiunt sacram Scripturam, haec enim vinum sapientiae caelestis nobis propinat; et per hanc, ait S. Gregorius, in sponsa charitas ordinatur : quia in ejus doctrina manifeste discitur, qualiter Deus et proximus ordinate diligatur. Huc accedit Chaldaeus, qui tamen more suo Synagoga legi Moysis haec adaptat : « Dixit, inquit, caetus Israel : Introduxit me Dominus in domum gymnasi doctorem, quae vos ordinae fruimini, in me quoque, fideles singulos pro conjuncture ratione divinis mysteriis instituentes, ordinate. »

Cella vitaria quae respicitur, gymnasia vel templa.

Secundo, alii melius per cellam vinariam accipiunt altare : in hoc enim sacerdotes conserant, hauriunt et distribuunt vinum eucharisticum, puta sanguinem Christi, juxta praecceptum Christi. Ita Nyssenus, *homil.* 4, Psellus, Rupertus et Paschasius Radbertus, tract. *De Eucharistia*, cap. xi. Sic sensus est, q. d. Ipsemet rex sponsus me introduxit in apothecam vini, hoc est, jussit introire ad altare Dei, et illic sumere calicem salutaris Domini, qui Deum laetificat, qui hominem vivificat : sic pro vinea quam dereliqui, cellaria melioris nectaris sum adepti. Alludit Salomon hic ad illud Proverbiorum, cap. ix, vers. 4 : « Sapientia edificavit sibi domum, etc. Immolavit vicimas suas, miscuit vinum, et proposuit mensam suam. » Vide ibi dicta.

Secunda altaria.

Tertio et valde apposite, cella vinaria est congregatio fidelium in Sion, cui et caelo data est plenitudo Spiritus Sancti in Pentecoste, quo apostolos et fideles caelestibus donis, ardoribus et fervoribus implevit, ut velut musto amoris divini ebrii eructarent magnalia Dei, *Actor.* ii. Ita Iustus Origenes et S. Bernardus, *serm.* 49 : « An non, inquit S. Bernardus, tibi cella videtur fuisse vinaria illa domus, in qua erant discipuli pariter congregati, *Actor.* ii, 2, cum factus est repente de caelo

Tertia congregatio fidelium in Sion.

Synagoga, cella vitaria quae respicitur, gymnasia vel templa.

sonus, tanquam adventus spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes, adimplevitque prophetiam Joel : Et nonne unusquisque illorum exens inebriatus ab ubertate domus illius, et torrene voluptatis tanta potatus, dicere merito quibat : Quoniam introduxit me rex in cellam vinariam. » Vide eundem S. Bernardum, *serm.* 3 *De Pentecoste*. Cella vinaria ergo est plenitudo Spiritus Sancti, sive charitatis et zeli.

Symbolice, tres Patres apud Theodoretum, per cellam vinariam accipiunt mysterium incarnationis, quasi Ecclesia dicat angelis, vel apostolis et doctoribus : « Introducite me in cellam vini, hoc est, doce me divinas incarnationis rationes; Deum enim Verbum appellat vinum, quod animas gustantium letitia afficit, ad divinitatemque perducit. Hujus cella caro est ab ipso assumpta; quam quidem in cellam Ecclesia introducit, una caro cum Christo futura. Sic enim Apostolos locum illum : Et erunt duo in carne una, interpretatur, *Ephes.* v, 32 : Ego autem, inquit, dico in Christo et in Ecclesia; fidelium enim Ecclesia dum carnis et sanguinis Christi particeps, atque unum cum ipso corpus efficitur, incarnationisque rationes ab angelis discit, atque eas moribus comprobat, in vini cellam ingreditur. In me introducta ordinate charitatem, illam scilicet divinae gratiae communionem, qua vos ordinae fruimini, in me quoque, fideles singulos pro conjuncture ratione divinis mysteriis instituentes, ordinate. »

Mystice, celli vinaria, locum.

Mystice Theodoretus, Cassiodorus, Beda et Anselmus per cellam vinariam accipiunt Ecclesiam, in qua haurimus vinum sapientiae et amoris divini. Vide Hugonem de S. Victore, *serm.* 45 *Instit. monast.*, ubi singulas animas hujus cellae esse doli ostendit. Unde Origenes, *homil.* 2 ex duabus, sponsum sic ad novitios loquentem inducit : « Introducite me in domum vini. Cur tamdiu foris maneo? Ecce sito ante ostium, et pulso : Si quis mihi aperuerit, ingrediar ad eum, et cenabo cum illo, et ipse mecum. Catechumenis pariter loquitur : Introducite me, non simpliciter in domum, sed in domum vini. Impleteur vino letitiae, vino Spiritus Sancti anima vestra, et sic introducte me in domum vestram, sponsum, Verbum, sapientiam, veritatem. »

SECUNDUS SENSUS

PARTIALIS,

De Christo et anima sancta.

Cella vitaria est locus orationis ac studium orationis et contemplationis; in ea enim Deus proponit fidelibus vinum consolationis, exultationis, amoris et fervoris divini. Ita S. Gregorius, Cassiodorus, Haymo, S. Bernardus et alii. Audi S. Gregorium : « Quid enim, inquit, per cellam vinariam congruentius, quam ipsam arcanam aeternitatis contemplationem accipimus? In hac aeternitate angeli sancti vino sapientiae iac-

briantur, dum ipsum Deum facie ad faciem videntes, omni volaplate spiritali satiantur. Hanc sancta mens, si a sponso introductatur, postpositis omnibus temporalibus intrat, in qua ex illis angelicis deliciis quantum sibi conceditur gustat. Et si adhuc quia in corpore corruptibilis detinetur, se perfecte non satiat : tamen ex illo minimo, quod cursim sumit, considerat, quantum debeat amare quod amat. » Et S. Bernardus, *serm.* 49 : « Si quis, inquit, orando obineat mente excedere in id divini arcani, unde mox redat divino amore vehementissime flagrans, et aestans justitiae zelo, neonon et in cunctis spiritualibus studiis atque officiis perminum fervens, ita ut possit dicere, *Psalm.* cxviii, 4 : Concaluit cor meum intra me, et in meditationibus meis exarscit ignis, si plane, cum ex charitatis abundantia bonam et salutarem vini letitiam roctare erapulam coperit, in cellam non immerito perhibebit vinariam introisse. Cum enim duo sint beate contemplationis excessus, in intellectu unus, et alter in affectu; unus in lumine, alter in fervore; unus in agnitione, alter in devotione : pius sane affectus, et pectus amore calens, et sanctae devotionis infusio, etiam et vehementis spiritus repletus zelo, non plane aliunde, quam ex cella vinaria reportantur; et cuiuscumque hoc horum copia surgere ab oratione donatur, potest in veritate loqui, quia introduxit me rex in cellam vinariam. » Idem S. Bernardus, *serm.* 23, tres sponsi cellas assignat, aromaticam, unguentariam, et vinariam : primam ait esse disciplinam; secundam, naturam; tertiam, gratiam. Addeque dicit vinariam, « quod in ea vinum zeli in charitate ferventis reconditur. Nec debet omnino praesse alius, qui in eam necdum meruit introduci. Oportet prorsus hoc vino aestui, qui aliis praesidet, quemadmodum doctor gentium aestuabat quando dicebat, *II Corinth.* xi, 29 : Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Alioquin improbe satis praesse affectus, quibus progressi non curas; et quorum non zelas salutem, subjectionem nimis ambitiose vindicas tibi. »

Tres sponsae cellae.

« Porro vinum, quod in cella Dei bibit, est charitas et amor, inquit Guilielmus. Hoc vino nihil castius, sapidius, calidius : castius, quia quo magis bibit, eo magis exstinguit sitim concupiscentiae; sapidius, quia praebet gustum, quam suavis sit Dominus, et ideo laetificat cor hominis; calidius, quia velut ignis mentis proterum inflammatur, renes urit et corda, potentem inebriat animam, et usque ad oblivionem sui inducit : plane tales ebriosi regnum Dei possidebunt. »

Vinum charitatis et amoris.

Mystici, sive contemplativi, per cellariam accipiunt intimam et summam amorem non cuiusvis, sed sponsae, id est eximiae sanctae et contemplativae cum Christo in Eucharistia unionem, que non solum per communem charitatis affectum fiat sed per effectum etiam, et realem purissimam mentium cum Christo conjunctionem, quae

Ubi est unitio charitatis in Eucharistia, quae

Rit per illapsum Christi.

in profundo cordis, et quasi in centro anime intimo et ineffabili amoris actu, complexuque mutuo perficitur, ad quam ab illa per singularem Dei bonitatem feliciter aliquando transitur, sicut in oratione divina a contemplatione ad realem cum Deo unione, atque complexum nonnuncquam pervenitur. Hanc autem felicissimam unionem nihil aliud esse dicunt, quam intimam manifestationem ipsius Christi presentie in hoc Sacramento latentis, non tam per visionem et revelationem, quam per amplexus dulcissimos, quibus animam ita ineffabiliter ac suaviter astringit, ut ipsa realem ejus presentiam, oscula et amplexus certissime percipiat, ejusque bonitatem et ineffabilem dulcedinem in suo fonte deguset.

Hec unio mirabilis, si ex parte Christi consideretur, nihil aliud est quam illapsus, sive manifestatio ipsius Christi occulte in Sacramento existentis, se tamen ostendens purgatissimis mentibus sub tactu summe lucis, et ineffabili quodam contactu ad carnem spiritumque pertingentis : qui contactus nihil aliud est quam dulcissimus amplexus, et deosculatio Christi, qua sponsum dilectissimum suaviatur. Ex parte vero anime est mutans amplexus, quem consequitur experimentalis ipsius Christi perceptio, per quem spiritalis dulcedo in ipso Deo possidetur. Ea porro perceptio nullus hominis meritis, aut dispositioni respondet, cum sit gratia gratis, et ex mera Christi liberalitate paucissimis concessa. Ita ex S. Cypriano, S. Bernardo, S. Bonaventura et aliis noster Salianus, lib. XI De Amore Dei, cap. XII. Longe intimius, profundius, jucundius, ineffabilis anime beate uniuertur Deo per visionem et amorem beatificum, quo in divinitate, quasi in pelago felicitatis honorumque omnium merguntur et absorbentur, ut aliud cogitare, velle, amare, desiderare nequeant, quam Deum vel propter Deum.

TERTIUS SENSUS

PRINCIPALIS,

De Christo et B. Virgine.

Rupertus B. Virgineum asserit in cellam vinariam introductam, cum, deficiente vino in nuptiis in Cana Galilee, vinum delicatissimum per Christi miraculum convivis procuravit; ac in nuptiis totius mundi, id est in toto genere mortalium, procuravit per Christum vinum mysticum, puta incorruptionem animarum et immortalitatem corporum. Introductum ergo me in cellam vinariam, inquit, et ordinavit in me charitatem, id est, intelligere me fecit se ad hoc venire, ut humani generis aequatam infirmitatem in suum vinum, id est in suam immortalitatem converteret fortitudinem, et quod affectibus meis divinam voluntatem preferre deberem. Hoc est enim ordinatam habere charitatem, optare quidem ut non

moriatur talis dilectus, et quasi in subaudis desiderare totius humani generis salutem. »

ORDINAVIT IN ME CHARITATEM. — Hebraice דברני ללי אהבה *dighlo alai ahava*, id est *vexillum ejus super me charitas*; Septuaginta videntur legisse (uti et jam legunt nonnulli) alio puncto דברני *dighlu*, id est *vexillate super ordinate*; unde vertunt, *ordinate super me charitatem*; et Symmachus, *conserve super me charitatem*; et S. Ambrosius, serm. 5 in Psalm. CXVIII, *constituit in me dilectionem*; et rabbi veteres, *insignem facite*, vel *magnifice super me charitatem*. Noster omissa ultima littera *vau*, videtur legisse דברני *dagal*, id est *vexillavit*, id est *vexillum erexit*, hoc est, *ordinavit in me charitatem*. Verum non est necesse huc confugere: ex hebraeo enim *dighlo alai ahava*, id est, *vexillum ejus super me charitas*, si subaudis verbum presens est, recte veritas, *vexillum ejus super me est charitas*, hoc est, *vexillavit super me charitatem*, sive *vexillum charitatis super me erexit*, quod Noster apte vertit, *ordinavit in me charitatem*, eo sensu quem mox dabo; Septuaginta vero subaudientes optativum vel imperativum sit, vel esto, vertunt, *vexillum ejus super me sit charitas*: subaudi et propono: *Efficite ut vexillum ejus super me sit charitas*, hoc est, *vexillate*, sive *ordinate super me charitatem*. Septuaginta sequuntur Symmachus, S. Ambrosius et rabbi; S. Hieronymus vero, lib. III in Zachar. cap. XIV, legit, *ponite super me charitatem*; Syrus, *ordinaverunt erga me, vel contra me amorem*; denique Arabicus, *ordinaverunt adversus me tentationem, vel probationem*.

Queres, cur Noster et Septuaginta hebraei דברני *dagal*, id est *vexillavit*, sive *erexit vexillum*, vertunt *ordinavit*? Respondeo, quia *ordinavit* est hic verbum militare, et significat ordines exercituum, castrorum et acierum. Tota enim vis, tumque robor exercitus consistit in recta ejusdem ordinatione, quae si servetur, certa est spes victoriae: sin ordines turbentur, certa ejus est clades et ruina. Audi Vegetium, lib. II De Re militari, cap. XII: « Antiqui, quia sciebant in acie, commisso praelio, celeriter ordines aciesque turbari, ne id posset accidere, cohortes in centurias dividerunt, et singulis centuriis singula vexilla constituerunt, ita ut ex qua cohorte vel quata centuria esset, in illo vexillo literis esset adscriptum, quod legentes vel intuentes milites, in quovis tumultu a contubernaliis suis aberrare nossent. »

Idem, cap. XX, docet Romanos partem stipendii militum apud proprium cujusque cohortis vexillum deposuisse, at pro eo fortius dimicantem milites, cum scirent se pro suis stipendiis dimicare. Dicit ergo sponsa: Sponsus in cellam vini me inducens, vinoque caritatis me potans, adeo illa me replevit et roboravit, ut exercitum ex ea validum, aciemque robustam in me videretur instruxisse et ordinasse, qua contra omnes hostes, persecutiones, tentationes, tribulationes,

concupiscentias et vitia fortiter aequae ac sapienter configam, vincam, ac invicta de istis triumphem. Officia enim et actus varii charitatis, sunt quasi multi milites charitatis, qui juncti ejus exercitum conflant. Unde Symmachus vertit, *conserve super me charitatem*.

Porro, sicut in exercitu robor consistit in recta militum dispositione et ordinatione: sic et robor charitatis consistit in recta officiorum et actuum ejus distributione et ordinatione. Primo enim diligendus est Deus, deinde propter Deum anima propria, tertio proximus, isque suo gradu et ordine: primo enim diligendi sunt parentes corporales et spirituales, deinde fratres, mox cognati, inde ceteri homines, quisque suo gradu et ordine. Quod si ordinem charitatis invertas, charitatem peris et evertis. *Ordinavit ergo in me charitatem*, non aliud est quam si dixisset: *Statuit me sub vexillo charitatis, jussit me in hoc ordine militare*. Recte vero Noster, sicut et Septuaginta, usus fuit verbo ordinandi, tum quia, ut ait D. Augustinus, lib. XV, cap. XXI De Civit. Dei, « nihil est aliud perfecta et vera virtus, quam ordo amoris; tum quia sponsa his verbis hoc voluit: Non sum suavi illo nectare dementata, non ebullit in me concupiscentia, non agor in furorem, aut vapor haec haebunda; sed probe mihi consto, sobrius est amor meus, et rerum personarumque quam oportet, astimationem, et dispositionem, ordinemque plene teneo, quia sequor charitatem quasi cynosuram; haec semper ordinata est, non minus quam acies instructa suis vexillationibus. Sic enim charitas primo loco Deum collocat, se secundo, tertio proximos; et hos ipsos quosdam in principis, quosdam in media acie, quosdam in agmine extremo. Ita Nyssenius, Aponius, Honorius, et alii hic, ac S. Fulgentius, libro I ad Monim. cap. XX, S. Augustinus vel quisquis est auctor (stylus enim a S. Augustino dissonat) lib. De Substantia dilectionis, cap. IV et V, atque ex iis Delrio. Huc facit officiorum, vel militum, in Ecclesia distributio et distributus ordo, de quo Apostolus, I Cor. XII, 4: « Divisiones graduum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. » Et post nonnulla, vers. 28: « Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. »

Porro ex hebraeo דברני *dagal*, id est *vexillavit*, multiplices, sique supidi et profundi, erui possunt sensus. Primo, Vatablus vertit, *cajus* (sponsi) *vexillum erga me est dilectio*. Solent enim duces vexillo post se trahere milites, ita sponsus sponsum amore tanquam vexillo, ad se suaque castra attraxit.

Secundo, sicut in arce capta victoris elevatur vexillum, in quo expressum illius insignae conspiciatur: sic sponsa victa beneficiis sponsi, isque

Vexille. Ne charitatem multa instruit.

capta est et possessa, ut charitas, quae sponsi est vexillum, super ipsam jam sit erecta. Unde Chal deus vertit, et *vexillum praepertorum ejus suscepit super me in dilectione, et dixi: Omnia, quae praeco pit Dominus, faciam et audiam*.

Tertio, Gisleirius, q. d. Introducens me sponsus in domum vini, in domum amoris ac voluptatis, erexit in me, quem in omnibus sequerem, amorem, illum mihi proposuit, quem sequerem, quemque illesum servarem jugiter, aequae ac vexillum sequuntur tutanturque milites.

Quarto, Sotomajor, q. d. Sicut in acie bene ordinata solent milites, legiones, cohortes et decurie vexillum, seu vexilliferum intueri ad victoriam et gloriam: sic ego sponsus meum semper amorem meo, velut scopum propositum habeo, atque omnes actiones meas ad eum dirigo et exigo, ut sint Deo gratae, honestae et bene ordinatae; et denique gloria dignae, juxta illud quod praecipit Paulus, I Corinth. cap. X, 31: « Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite. »

Porro vexillum charitatis Christi est vexillum crucis. In cruce enim invictam et summam charitatem, tum erga Deum, tum erga homines Christus ostendit; unde per eam de peccato, morte, diabolo et inferno triumphavit. Quocirca Constantinus Magnus hoc crucis vexillum sibi in coram eum hoc lemmate ostensum: « In hoc signo vinces, » castris suis contra Maxentium aliosque tyrannos praetulit, ac labarum quasi *labarum* *qez*, id est *finem et terminum* nuncupavit; nam per illud omnes hostes prostravit, teste Eusebio, lib. I De Vita Constant. cap. XXII et seq.

Quinto, Tielmannus ex Chaldaeo vertit, *glutinum ejus, sive junctura ad me est charitas, q. d. Sponsus per charitatem mihi infame conjungitur, et quasi per glutinum conglutinatur, sicut conglutinatur charta*.

Sexto, Rabbi vertunt, *insignivi in me charitatem, vel insigne ejus ad me est dilectio, q. d. Sponsus non vulgariter, sed insigniter me amat; nam insignia et eximia dilectionis officia mihi exhibuit. Aut magnam, insignem et ardentem charitatem quam redamem, mihi infudit*.

Septimo, nervose pro omnibus noster Sanchez cum Syro vertit, *amorem contra me tanquam exercitum vexillum, id est per acies et vexilla digestum, instruxit, q. d. Non potui resistere sponsi viribus, quia ipse omnes amoris vires in me effudit, quia suis officiis et beneficiis me obravit, et quasi sagittis amoris confixi et vulneravi: amore ergo victa, confixa et obruta victori me totam dedo et devoceo. Acies autem, quam ordinavit sponsus in me, et quae munus animum meum expugnare aggressus est, illa sunt quae ad redamandum vehementer alliciunt: in primis ipsi sponsi mei mississimi mores, studium in me singulariter, liberale ingenium, eximia forma, amatorie blanditiae, munera exquisita, dotalis reverentiae,*

Labarum Constant. lib. III de vita Constant.

Quinto.

Sexto.